

לא תרדה בפרך

ברמב"ם פ"א מעבדים ה"ו כל עבד עברי אסור לעבוד בו בפרך ואיזו היא עבודה פרך זו עבודה שאין לה קצבה או עבודה שאינו צריך לה אלא תהיה מחשבתו להעבידו בלבד שלא יבטל כו', ועובר עליו בלא תעשה שנאמר לא תרדה בו בפרך כו', ומבואר שלא זה הוא דוקא בעבד עברי ובדבר שאינו צריך לו או מלאכה שאין לה קיצבה.

ובשערי תשובה לר' יונה שער ג' ס"י ס' כ' ובאחיכם בני ישראל איש באחיו לא תרדה בו בפרך לא ישתעבד אדם בחבריו, ואם אימתו עליהם או שהם בושים להחל דברו, לא יצוה אותם לעשות קטנה או גדולה, אלא לרצונם ותועלתם, ואפי' להחם צפחת מים או לצאת בשליחתו אל רחוב העיר לקנות עד ככר לחם אבל אדם שאינו נוהג כשורה מותר לצוותו לכל אשר יחפץ עכ"ל. ומבואר בד' ר' יונה דלאו זה נוהג בכל אדם שמצוים עליו לעשות דבר שלא ברצונו, (וע' בחינוך מצוה שמ"ו).

והנה **אמנו"ר זללה"ה** שמע ממרן החזו"א זללה"ה שסיפר שישב באסיפה של רבנים ושתק והג"ר אלחנן וסרמן זללה"ה ביקשו שיאמר דבר תורה ואף שידע שאין רוצה לדבר בפני ציבור וא"כ כשמבקש ממנו הר"י לא תרדה בפרך לפי"ד ר' יונה אבל ד"ת שאני, והחזו"א אמר שם קו' אחת (והגרש"ש זללה"ה אמר לתי זאת ובס' חזו"א נדפסו דברים אודות קו' זו ע' בסוף עירובין ליקוטס), ואמר החזו"א שהוא בעצמו סבר שאין נפ"מ בין ד"ת לשאר דברים וגם בד"ת עובר בלא תרדה בו בפרך אלא שמשום כבודו של הגרא"י אמר ד"ת, ונמצא שנחלקו בד"ז אם לא תרדה בו בפרך קאי גם על ד"ת.

ולכא"פ מס' אינו מובן שיחא חילוק בין ד"ת לשאר דברים, ואך שיש להעיר דהנה בפסחים דף ס"ב עמ' ב' אי' ר' שמלאי אתא לקמיה דר' יוחנן אמר ליה ניתני לי מר ספר יוחסין אמר ליה מהיכן את א"ל מלוד והיכן מותבך בנהרדעא א"ל אין נידונין לא ללודים ולא לנהרדעים וכל שכן דאת מלוד ומותבך בנהרדעא, ופרש"י אין שונין ספר יוחסין לא ללודים כו' ולדחוייה איכוון ל"א לפי שאינן מיוחסין, ואי' שם בגמ' כפייה וארצייה, ולכא"פ ק' איך כפייה והרי יש בזה משום לא תרדה בפרך, ולכא"פ משמע שבד"ת אין לא תרדה בפרך, ואולי יש לדחות דלאו זה נאמר כשקשה לו המעשה וכופה או מבקש ממנו באופן שאין יכול לסרב, אבל כשאינו רוצה לעשות מחמת סיבה אחרת ולא משום קושי בזה לא חשיב שרודה בו בפרך, והרי שם מה שלא רצה ללמדו הוא משום שלודים ונהרדעים אינם מיוחסים ולא משום שהדבר היה קשה לו, ומיהו זה אי"ש לפי שני ברש"י שם אבל לפי ראשון הרי לדחותו נתכוין וא"כ לא נתבאר מהו באמת הטעם שלא רצה ללמדו.

ואולם נ' שהרי הדבר פשוט דמי שחייב לעשות לו הפעולה אם אינו רוצה לעשות וכופהו על כך אין בזה משום לא תרדה בפרך, וכמו אם האב כופה את בנו להביא לו ככר לחם שודאי אין עובר בלא תרדה בפרך, שהרי הבן חייב בכיבוד אב וחייב לעשות פעולה זאת, וא"כ כופהו בדבר שהוא מצווה לעשותו, והנה הרמב"ם כ' בפ"א מהל' תלמוד תורה כשם שחייב אדם ללמד את בנו כו' ולא בנו וכן בנו בלבד אלא מצוה על כל חכם וחכם מישראל ללמד את כל התלמידים אע"פ שאינם בניו שנאמר ושנתנם לבניך מפי השמועה למדו בניך אלו תלמידים שהתלמידים קרויין בנים שנאמר ויצאו בני הנביאים כו', ולפי"ז מי שאינו רוצה ללמד תלמידים וכופין אותו על כך אין בזה משום לא תרדה בפרך כיון שהוא דבר שמצווה בו, וזהו מה שמבואר בפסחים שכפה אותו ללמדו, ולפי"ז אפ"ל שזו ס' הג"ר אלחנן וסרמן שבד"ת שאני ומשום שאפשר לכפות את הרב ללמד, ובד' החזו"א אפשר דרק לתלמידים אבל מי שידע בעצמו אין מצוה ללמדו, וע"כ אין זה בכלל מצוה על הרב ללמד, ואולם אפשר דכל דבר שהחכם יודע ואחרים אין יודעים הרי שיש בזה מצוה ללמד וצ"ע בזה.

והנה יש לדון עוד היכא שראובן אמר לשמעון שיעשה לו דבר ושמעון לא היה חפץ לעשות ולבסוף לא עשה, ולכא"פ י"ל שבזה אין לא תרדה בו בפרך דזה רק אם עשה

כן לבסוף, וא"כ יש לדון שא"כ אם עשה שמעון פעולה זאת שע"כ מכשיל את ראובן באיסור ויעבור בלפני עור, וא"כ יש לדון כשיש מחלוקת אם על ד"ת יש לא תרדה, הרי להסובר שאסור גם בד"ת אם יאמר ד"ת כרצון האומר לו הרי שמכשילו בלפני"ע ואיך מותר לו, וע' בשער המלך הל' אישות פ"ט הט"ז בדבר שנוהג לאיסור אם מותר ליתן למי שנוהג בזה היתר ע"ש ובמעשה חושב.

איסור להשתמש בכהן

בב"ק כ' ע"א א"ל רב חסדא לרמי בר חמא, לא הוית גבן באורתא בתחומא, דאיבעיא לן מילי מעלייתא, אמר מאי מילי מעלייתא, א"ל הדר בחצר חבירו שלא מדעתו, צריך להעלות לו שכר או אין צריך כו', (עמ' ב') א"ל מתניתין היא, הי מתניתין, א"ל לכו תשמע לי, שקל סודריה כרך ליה, והיינו שרמי בר חמא אמר לרב חסדא שישמש אותו ורב חסדא שימש אותו. והרי בברכות דף מ"ד א' אי' עיר אחת היתה בארץ ישראל וגופנית שמה, שהיו בה שמנים זוגות אחים כהנים נשואים לשמנים זוגות אחיות כהנות, ובדקו רבנן מסורא ועד נהרדעא, ולא אשכחו בר מבנתיה דרב חסדא דהוו נסיבן לרמי בר חמא ולמר עוקבא בר חמא, ואף על גב דאינהי הוו כהנתא אינהו לא הוו כהני, ומבואר שרב חסדא היה כהן ורמי בר חמא לא היה כהן, וא"כ איך היה מותר לרמי בר חמא להשתמש ברב חסדא. וע' בהגהות מיימוניות פ"ג מעבדים ובמל"מ ובשו"ת מהר"ם רוטנבורג ס"י מ"ב. (וע' בהקדמת שערי ישר).

וקדשתו בכהן בע"מ

בקדושין כ"א עבד עברי כהן אם נרצע כיון שנעשה ע"כ בע"מ, ובמל"מ פ"ג מעבדים ה"ח הק' איך אפשר שימכר לע"ע והרי אסור להשתמש בכהן. והנה בבאוה"ל הביא מישועות יעקב ומגן גבורים שכהן מותר להשתמש בכהן ולפי"ז הרי משכח"ל שכהן ימכר לכהן, וע' ישועות יעקב שתי' כן, וצ"ע שלא תי' כן במל"מ, ובמחצית השקל כ' דמדלא תי' כן על הגמ' בקדושין מוכח שגם כהן לכהן אסור. והנה במג"א ס"י רפ"ב ס"ק ו' כ' שבכהן קטן אין דין וקדשתו שהרי בפסוק נאמר וקדשתו כי את לחם אלקיך הוא מקריב וקטן אינו מקריב.

והגרע"א על השו"ע הביא מתו"כ והובא בס' החינוך מצוה רס"ט דילפי' מקרא שיש וקדשתו גם בבעל מום והרי גם בע"מ אינו מקריב וחזינן דנתרבה גם כשאנו ראוי להקרבה וא"כ ה"ה קטן, ויש שחילקו שבע"מ חולק בקדשים משא"כ קטן ע' זבחים צ"ח, ובשו"ת כתב סופר או"ח ט"ו הביא מפמ"ג בפתיחה לס"י קכ"ח שבע"מ אין וקדשתו כיון שאין ראוי להקרבה וגרע מקטן שיבא לכלל עבודה משא"כ בע"מ. ומ"מ בכת"ס בסוף התשו' כ' שיש להחמיר. ואמר לי מו"ר הגר"ד לנדו דהנה ביבמות פ"ח ב' מנין שאם לא רצה דפנו ת"ל וקדשתו בעל כרחו היכי דמי אילימא דלא ניסת לאחד מעדיה ולא קאמרה ברי לי צריכא למימר דפנו אלא לאו דניסת לאחד מעדיה וקאמרה ברי לי וקתני דפנו אלמא מפקין לה מיניה, איסור כהונה שאני. ואטו אם נשאת לבע"מ לא יהא דין לכפותו ולא מצינו שחילקו בזה, ומוכח שוקדשתו נאמר גם על בע"מ.

אם כהן בע"מ מותר להשתמש בכהן שאינו בע"מ

הנה אם בע"מ אין דין וקדשתו ויש לדון שכהן בע"מ יהא אסור להשתמש בכהן תם. ובבכורות מ"ה א' תנן השולט בשתי ידי רבי פוסל וחכמים מכשירין ובגמ' בעמ' ב' אי' ת"ר איסור בין ביד בין ברגל פסול השולט בשתי ידי רבי פוסל



וחכמים מכשירין מר סבר כחישותא אתחלאל בימין כו', ופרש"י איטר ביד פסול דכתיב וטבל אצבעו כל מקום שנאמר אצבע וכהן אינו אלא ימין כו', ומבואר ברש"י שפסול איטר הוא משום שלא יטר אין יד ימין כיון שידו הימנית כחושה מן השמאלית ואילו יד שמאלית אין עליה שם יד ימין, ועי' חזו"א בכורות סי' כ"ו ס"ק י"ג דלפ"ז עבודתו פסולה, אבל הר"ן בחולין דף צ"ב חולק וס"ל שאין כאן חסרון של ימין כיון שאפשר שהשמאל נעשה ימין שלו או דאזלי בתר רוב בני אדם, אלא שפסול לעבודה משום מום, והיינו מום שאינו שוה בזרעו של אהרן שפסול לעבודה אבל לא חילל, וככל הפסולים שהוזכרו בפרק ז' וכמבואר בדף מ"ג ב'.

ולהסוברים שבבע"מ אין וקדשתו הרי לכא' ה"ה איטר לדי' הר"ן ואף שלא חילל עבודה אבל מ"מ ל"ש ביה כי את לחם אלקיד הוא מקריב, ולדי' רש"י שאינו מום אלא שאין לו יד ימין לעבוד צ"ע אם יש בו וקדשתו כיון שאפשר שאין זה אלא חסרון במציאות שאין לו דרך לעבוד וצ"ע.

[שמעתי **מכב' הגר"ד לנדו** שהרי בתו' מנחות כ"ו א' מבואר שהקטרת אימורים כשרה בשמאל וא"כ אם כל החסרון רק משום שאין לו יד ימין הרי משכח"ל כי את לחם אלקיד הוא מקריב בהקטרה, אך אם להר"ן שהוא בע"מ יהא פסול גם להקטרה וא"כ ל"ש בו כי את לחם אלקיד הוא מקריב]

ואם באיטר אין וקדשתו הרי שאיטר יהא אסור להשתמש בכהן אחר שאינו איטר. וכי' לדי' הכת"ס אבל הרי הגרע"א הביא מתו"כ שגם בבע"מ יש וקדשתו.

אם הרב מותר להכות תלמיד שהוא כהן

ברמב"ם הלכות תלמוד תורה פרק ב' הל' ב', ומכה אותן המלמד להטיל עליהם אימה, ואינו מכה אותם מכת אויב מכת אכזרי, לפיכך לא יכה אותם בשוטים ולא במקלות אלא ברצועה קטנה.

ויש לדון אם התלמיד כהן מותר להכותו או שיש להמנע משום וקדשתו, ובאמת שלא מצינו בשום מקום שיש בזה מניעה.

ויש להוכיח שבחולין ק"ז ב' אי' דאבוה דשמואל אשכחיה לשמואל דקא בכי, אמר ליה אמאי קא בכית דמחין רבאי, אמאי דאמר לי קא ספית לבראי ולא משית ידיה, ואמאי לא משית, א"ל הוא אכיל ואנא משינא א"ל לא מיסתייה דלא גמיר, מימחא נמי מחי, והיינו שהמלמד של שמואל הכהו על שהאכיל בלא נטילת ידים, ואמר ע"ז אבוה דשמואל שהכהו שלא כדין כיון שמאכיל א"צ נטילה אבל בלא זה היה כדין, והרי שמואל היה כהן כמו שהביאו התו' ק"ו ב' ד"ה אמר, וא"כ מוכח שמותר להכות גם כהן. ועי' בבאור"ל סי' קכ"ח סמ"ה שהביא מישועות יעקב ומגן גבורים שכהן מותר להשתמש בכהן, ובמחצית השקל כי ד"ל שגם כהן לכהן אסור, ואם כהן לכהן אין וקדשתו אפשר לדחות שאולי המלמד ג"כ היה כהן.

וגם במג"א סי' רפ"ב ס"ק ו' כי שבכהן קטן אין דין וקדשתו שהרי בפסוק נאמר וקדשתו כי את לחם אלקיד הוא מקריב וקטן אינו מקריב. והגרע"א על השו"ע הביא מתו"כ והובא בס' החינוך מצוה רס"ט דילפי' מקרא שיש וקדשתו גם בבעל מום והרי גם בע"מ אינו מקריב וחזינן דנתרבה גם כשאינו ראוי להקרבה וא"כ ה"ה קטן, ולפי מג"א אין רא"י מהגמ' הנ"ל.

לחם הפנים

מנחות צ"ט א' ת"ר עשרה שלחנות עשה שלמה, ולא היו מסדרין אלא על של משה, שנאמר כו' עשר מנורות עשה שלמה, ולא היו מדליקין אלא בשל משה, שנא' כו' רבי אלעזר בן שמוע אומר על כולם היו מסדרין כו', ובכולן היו מדליקין, שנאמר כו' ופרש"י שעל כולם היו מסדרים היינו פעמים על זה ופעמים על זה, אבל לא היו מסדרים על כולם כאחת, ובס' משנת חיים למור אחי סי' צ"ב הביא ממדרש הגדול שהיו מסדרים על כולם ומדליקין בכולם.

והנה יל"ע אם היה חובה להדליק ולסדר בכולם או רק מצוה או רשות. והנה בתוספתא נדרים פרק א' תניא שאפשר להתפס בבזיכים, ויל"ע אם הכוונה בכלי הבזיכים או שלבונה שבבזיכים שהיתה קרבה על לחם הפנים, ואם נימא שהכוונה בלבונה יק' לדי' הרמב"ם הל' נדרים שאין התפסה אלא בדבר שבא בנדר ונדבה ואילו לבונה שבבזיכים הרי היא באה חובה, ואם בעשר

שלחנות למ"ד שהיו מסדרים על כולם היינו על כולם בבת אחת, ונימא שאין זה חובה אלא רשות, א"כ משכח"ל שבא בנדר ונדבה.

אלא שבאמת ק' לומר שמצינו לחם הפנים שבא בנדר ונדבה, ומלבד זאת הרי היו מקטירים את הבזיכים בשבת והקטיר אחר השבת פסולה כדתן לקמן ואם היה נדבה לא היה דוחה שבת.

הרהור כדיבור בספירת העומר

בשו"ע סי' תפ"ט ס"ד מי ששואל אותו חבירו בין השמשות כמה ימי הספירה בזה הלילה יאמר לו אתמול היה כך וכך שאם יאמר לו היום כך וכך אינו יכול לחזור ולמנות בברכה, ועי' במ"ב דהיינו למ"ד מצות אין צריכות כוונה ואף דקימ"ל צריכות כוונה לענין ברכה צריך להחמיר ולחוש להך דעה, וק' למ"ד הרהור כדיבור דמי א"כ איך אפשר לברך על ספירה, שהרי קודם הספירה חושב איזה מספר היום וא"כ כבר יצא יד"ח למ"ד מצות א"צ כוונה ושוב אין יכול לברך, ועי' במ"ב ס"ק כ"ח כי דלכתחילה לאין לו לברך א"כ ידע מתחלה איזה יום היום, ועי' בבאור"ל סי' ס"ב ס"ד דקימ"ל הרהור לאו כדיבור דמי, אבל מ"מ ד' הרמב"ם והסמ"ג דהרהור כדבור דמי, וע"ש בשם בעה"מ דמאי דקימ"ל הרהור לאו כדיבור דמי הוא מספק דאורייתא לחומרא וא"כ בשאר ברכות אם ברך ע"י הרהור יוצא בדיעבד, ולדבריו ק' גם לדין שהרי יש מחלוקת אם ספירת העומר בזה"ז דאורייתא או דרבנן, ואולי כיון שדרכו לספור בפה הרי שבהרהור הוי כמו שמכוין שלא לצאת יד"ח ובה לא יצא אף למ"ד דמצות א"צ כוונה וביותר שהרי הרהר בלבו כדי שידע לספור בפיו וא"כ י"ל שכוונתו שלא לצאת בהרהור. שוב הראוני שהק' כן בכתבי קהלות יעקב החדשים ח"א סי' ב'. ובקרבן אורה ברכות פרק א' (ד"ה והנה לא נתבאר) כי "דהא מצינו כמה מצות של דיבור דאינו יוצא בהרהור כמו הגדה של פסח וקידוש היום וספירת העומר", ולפ"ז ל"ק.

ובר"ה ל"ה א' אמר ר"א לעולם יסדר אדם תפלתו וא"כ יתפלל א"ר אבא מסתברא מילתא דר' אלעזר בברכות של ר"ה ושל יו"ה ושל פרקים אבל דכל השנה לא כו' והא דרב יהודה מסדר צלותיה ומצלי שאני רב יהודה כיון דמתלתין ימין לתלתין יומן הוה מצלי כפרקים דמי, וכ"ה בשו"ע סי' ק', וגם כאן יש להק' דאם הרהור כדיבור דמי א"כ כבר יצא ידי תפלה, אלא שברמב"ם נ' שלענין תפלה לא אמרי' הרהור כדיבור דמי והאריך בזה בקר"א שם, וגם העירני בני **הגרש"פ** דמשכח"ל שיסדר תפלתו קודם יו"ט.

והנה בטו"א בחגיגה באבני שהם דף י' הק' בהא דתנן המתכוין לומר תרומה ואמר מעשר מעשר ואמר תרומה עולה ואמר שלמים ואמר שלמים ואמר עולה לא אמר כלו עד שיהיה פיו לבו שוים ומשמע שגם מה שנתכוין לומר לא מהני, ומהא כיון דגמר בלבו לעולה למה לא חל שהרי בהקדש חל במחשבה וכן תרומה חל במחשבה, ותי' בטו"א דהיכא שגמר בלבו להוציא בשפתיו לא מהני בלבו ע"ש ובקר"א נדרים דף ב', ולכאוי' הכוונה שכל שרצה לומר דעתו שלא יחול במחשבתו אלא יחול בדבורו, וא"כ אין זה ענין לכאן, דאם מצות א"צ כוונה הרי ממילא הוי נעשה מצוה.

אולם י"ל דכל שחושב לומר בפה הרי שאין למחשבתו חשיבות וע"כ לא מהני וס' זו שייכא גם בדבר שא"צ את דעתו דמ"מ אין לזה חשיבות, ודוגמא לדבר מצינו בקדושין י' ע"א דכל הבועל דעתו על גמר ביאה ובפשטות דעתו לקנות בגמר ביאה, אבל בריטב"א סוף קידושין מבואר דמח"ט אין נעשית זונה עד גמ"ב, ומבואר שכל שרוצה לעשות גמ"ב אין חשיבות לתחילת ביאה, וכע"ז י"ל כאן.

**ברכות התורה לא' המיוחד הלן בסתר וחפץ
בהעלמת שמו על תרומתו הנכבדה לתוצאות
הדפוס ובה הננו בקריאה של חיבה לאוהבי התורה
ותלמידי הרב להטות שכם ולהרים נדבתם ע"מ
שנוכל להדפיס באופן קבוע ב'קובץ גליונות'**